№ 237 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 29 1903 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 29 № 237

ԵՐԵՍՈՒՆԵՒԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.
Բաժանորդագրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Տեղ հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ»
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 258.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողագծին 10 կոպեկ.
Տելեֆոն № 258.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ միջոցներով.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մանուկների ընթերցանութիւնը. Ցիշողութիւններ միօրեայ վիճակագրութիւնից. Ղրիմի աֆերից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հեռաւոր Արեւելքում. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Խաղաղութեան XII համաշխարհային կօնգրէսը։

Ի՞ՆՉ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ

—

Ո՞վ է մտցնում կատարելագործութիւններ կեանքի մէջ. առանձին անհատնե՞ր, թէ կազմակերպութիւններ։

Այս հարցը դրված է ներկայումս մի քանի գիտնական ընկերութիւնների մէջ։ Այդ հարցով հետաքրքրված է և Բարձրագոյն հաստատված այն խորհրդակցութիւնը, որ ուսումնասիրում է գիւղատնտեսական կարիքների խնդիրները Ռուսաստանում։

Անկասկած՝ հարցի պատասխանը պէտք է լինի ընդարձակ իմաստով։ Կատարելագործութիւններ մտցնելուն նպաստել կարող են ինչպէս առանձին անհատներ, այնպէս և հասարակական հիմնարկութիւններ։ Յիշենք մի քանի օրինակներ մեր Կովկասեան իրականութիւնից։ Վերցնենք օրինակ այգեգործութիւնը և գինեգործութիւնը։ Այստեղ կատարելագործութիւններ մտցնելուն նպաստել են և այնպիսի մասնաւոր անձինք, ինչպէս են Մուխրանսկի, Զօրջաձէ, Արամեանց, Երեւանի կրթված գինեգործները, և այնպիսի հաստատութիւններ, ինչպէս են Ուդելի վարչութիւնը, Ֆիլօքսերային կոմիտէտը։ Ծխախոտի բոյսի մշակութեան մէջ դեր են կատարել և առանձին անհատներ, ինչպէս է Էնֆիաձեանց, և այնպիսի հիմնարկութիւններ, ինչպէս է ծխախոտագործական կայարանը իր ինստրուկտօրներով։ Կաթնատնտեսութեան ասպարէզում մի կողմից դեր են կատարել մասնաւոր անհատներ, միւս կողմից այնպիսի հաստատութիւններ, ինչպէս են Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը և երկրագործութեան մինիստրութիւնը իրանց մասնագէտներով, կազմակերպած ցուցահանդէսներով և դասախօսութիւններով։

Այդպէս և ուրիշ արդիւնագործութիւնների վերաբերութեամբ։

Պարզ է, որ թէ մասնաւոր անհատներ և թէ հասարակական հաստատութիւններ կատարել են և կարող են կատարել էական դեր կատարելագործութիւններ մտցնելու գործում, ուստի պէտք է օգտվել երկու եղանակներից էլ առաջ տանելու կուլտուրական զարգացման գործը։ Մասնաւոր մարդիկ շատ անգամ մտցնում են կատարելագործութիւններ ոչ թէ այն պատճառով, որ նրանք ոգևորված են բարձր նպատակներով, այլ աչքի առաջ ունենալով շահագիտական և գործնական նպատակներ։ Այդ պատճառով նրանց սկսած գործերը յաճախ կրում են մասնաւոր բնաւորութիւն և չեն համապատասխանում այն պահանջներին, որ ունում է երկրի արդիւնագործական զարգացման գործը։ Ահա այդ դէպքում հասարակական հիմնարկութիւնները իրանց լրացուցիչ գործունէութեամբ նպաստում են ընդհանրացնելու գործը մասսաների մէջ։

Այդպիսով կեանքի մէջ պէտք է գնահատել թէ մասնաւոր անհատների ջանքերը և թէ հասարակական հաստատութիւնների գործունէութիւնը և նրանց գործակցութեամբ ու փոխադարձ աջակցութեամբ առաջ տանել կատարելագործութիւններ մտցնելու գործը կեանքի մէջ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

—

Ընթերցանութիւնը առհասարակ մարդկանց մտաւոր զարգացման գործում այնպիսի մի զօրեղ գործօն է, որն արժանի է ամենամեծ ուշադրութեան։ Եւ որովհետև ընթերցանութեան գործին որոշ ուղղութիւն և ընթերցասիրութեան հիմք է տրվում մեծ մասամբ մանկական կամ պատանեկական հասակներում, այդ պատճառով մանուկների ընթերցանութիւնն էլ արժանի է լուրջ հոգացողութեան։

Սակայն, դժբաղդաբար, պէտք է ասենք, որ հայերիս մէջ այդ բանի վրա շատ քիչ է ուշադրութիւն դարձնվում։ Ոչ մեր մանկական գրքերի հեղինակներն ու թարգմանիչները և ոչ էլ մանուկների կրթութիւնը ստանձնող անձերը չեն աշխատում բաւարարութիւն տալու այն պահանջներին, որոնք պահանջվում են մանուկների ընթերցանութեան գործը կանոնաւոր հիմունքների վրա դնելու համար։ Հայերէն լեզուով հրատարակվող մանկական, թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական գրքոյկների հեղինակներն ու թարգմանիչները, փոխանակ աշխատելու մանուկ սերնդի մտաւոր պատրաստականութեան համապատասխան հետաքրքիր և կրթիչ բովանդակութեամբ և գրական հանրամատչելի ու կանոնաւոր լեզուով գրքոյկներ տալու, ընդհակառակը, լինելով մեծ մասամբ այդ լուրջ և պատասխանատու գործին անձեռնհաս անձեր, անծանօթ լինելով առհասարակ թէ մանուկների հոգեբանութեան և թէ նրանց մտաւոր կարողութեան ու պահանջների հետ՝ տալիս են մեզ այնպիսի գրքոյկներ, որոնք թէ լեզուի և թէ բովանդակութեան կողմից ոչ միայն օգտակար չեն, այլ յաճախ նոյն իսկ վնասակար են։

Այդպիսով մանկական գրքերի հրատարակիչները դժուարացնում են նաև ուսուցչի կամ դաստիարակի գործը, երբ հարկ է լինում հիմք դնել և ղեկավարել աշակերտի ընթերցանութեանը։

Այդ այդպէս լինելով հանդերձ մանուկ սերնդի մէջ ընթերցասիրութիւն զարթեցնելու և նրա ընթերցանութիւնը կանոնաւոր կերպով առաջ տանելու և օգտակար դարձնելու գործին մեծ խոչընդոտ են հանդիսանում նաև այն անձերը, որոնք այդ պատասխանատու և դժուար գործին միանգամայն անձեռնհաս և անընդունակ լինելով, այնուամենայնիւ, ստանձնում են մանուկ սերնդի ընթերցանութիւնը ղեկավարելու դժուար գործը։ Մանկական ընթերցանութիւնը ղեկավարող ուսուցիչը կամ դաստիարակը, եթէ ցանկանում է օգտակար հետևանքների հասնել, անպայման պարտաւոր է հիմնաւորապէս ծանօթանալ իր սաներից իւրաքանչիւրի մտաւոր պատրաստութեան և պաշարի հետ, նմանապէս պէտք է անպայման ծանօթ լինի այն բոլոր գրքոյկների բովանդակութեան հետ, որ նա տալիս է իր սաներին ընթերցանութեան համար, պէտք է ունենայ նմանապէս այնքան ընդունակութիւն, որ կարողանայ իր սաներից ամեն մէկին տալ նրա մտաւոր զարգացման համապատասխան գրքոյկներ և այսպէս աստիճանաբար առաջ տանէ ընթերցանութեան գործը պարզից դէպի բարդը, հեշտ հասկանալիից դէպի դժուար հասկանալին։

Այդպիսով միայն մանկան մէջ առաջ կը գայ ընթերցասիրութիւն և ապագայում նա ինքը ձեռնհաս կը լինի ինքնուրոյն կերպով շարունակել այն, ինչ որ կանոնաւոր կերպով սկսել է դաստիարակի կամ ուսուցչի աջակցութեամբ։ Հակառակ դէպքում, եթէ ուսուցիչը կամ դաստիարակը, ուշադրութիւն չը դարձնելով վերոյիշեալ հանգամանքների վրա, մանուկների ընթերցանութիւնը առաջ տանէ անկանոն և անխտրաբար կերպով, ապա նա ոչ միայն կոչնչացնէ մանկան ընթերցասիրութիւնը, ոչ միայն մանկան մէջ կառաջացնէ ձանձրոյթ և արհամարհանք դէպի ընթերցանութիւնն ու գրքերը, այլ և կարող է ընթերցանութիւնը ուղղակի վնասակար և հօրոտաբեր դարձնել մանկան համար՝ այլասերելով նրա հոգին ու սիրտը և փչացնելով նրա քնքոյշ զգացմունքները։

Խանջամեցի

Աստրախան.

ՑԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

(Նամակ Բաքուից)

—

Ժամի 12-ն էր և մենք, թէև բաւական յոգնած և քաղցի ճիրաններին մօտեցած, անցանք հասարակաց տները։ Այդ մասը ինձ առանձնապէս էր հետաքրքրում՝ իմ մի ուրիշ, այդ խնդրի մասին, աշխատութեանս համար։ Հետաքրքրվում էին և ուրիշները, որոնցից ինձ ընկերակցում էին մեր բաժնի կառավարիչ պ. Խմելեվսկին և Պետերբուրգից յատկապէս վիճակագրութեան համար մի ամսով հրաւիրված բժշկապետ պ. Շառին՝ իր լուսանկարչական գործիքով։

Կանանց անառակութիւնը, պրօստիտուցիան,—Բաքւում իր առանձին բնաւորութիւնն է կրում և նա չէ նմանում ուրիշ, աւելի խոշոր քաղաքների պրօստիտուցիային։ Այլ է դրա դրութիւնը այնպիսի քաղաքներում, ինչպէս Օդեսայում, Վարշաւայում, Մօսկվայում, Վիէննայում, Բերլինում, Նիւ-Եօրկում և այլն։ Այնտեղ պրօստիտուցիան ծնունդ է առնում, մինչդեռ Բաքուի նման քաղաքներում նա շարունակւում է ապրել, իսկ Երեւանի, Կարսի, Սամարղանդի, Ախալքաղի և այլ նման քաղաքներում նա մեռնում է իր վախճանին կամ իսպառ մեռնում է։

Վարշաւայում, դիցուք, անառակ կնոջ փրնտռողը նշանակութիւն է տալիս տարիքին, աւելի մանրակրկիտ նշանակութիւն արտաքինին

Տիկին Սեվերին հետևեալ առաջարկն է ներկայացնում, որ և ընդհանուր հաւանութիւն է գտնում. «Խաղաղութեան կօնգրէսը, գտնելով որ խաղաղացման ամենաառաջին միջոցն է խաղաղացումը մի և նոյն հայրենիքի բոլոր գաւառների և քաղաքացիների մէջ, թէ քաղաքացիական և թէ զինուորական, իղձ է յայտնում, որ զինուորները, իրանց ծառայութեան ժամանակից դուրս զինուորված չը լինեն»։

Վերջապէս, մի քանի այլ որոշումներից յետոյ, կօնգրէսը վճռում է յաջորդ XIII համաշխարհային կօնգրէսը գումարել Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներում, որից յետոյ կարդում է «Կոչ ազգերին» (Appel aux Nations) կոչված ուղերձը, որ ամեն մի կօնգրէս ուղղում է բոլոր ազգերին իր նիստերը փակելիս։

Ահա այդ կոչը.

«Տնօրհիւ այն ծաւալին, որ ստացել է մեր գործը, խաղաղասիրական շարժումը ընդգրկելու է այսուհետև երկրագնդի ազգերը։ Մեզ հնարաւոր է թւում, մեր օրերում, հաստատել օրինական մի կարգ ամբողջ երկրագնդի վրա։ XIX դարի վերջին կիսում ապահովութիւնը երաշխաւորվեց օվկիանոսների ամբողջ մակերեւոյթի վրա։ Ծովահէնութիւնը ջնջվեց և նաւերը կարողանում են ազատօրէն շրջել ամենահեռաւոր ծովերի վրա։

«Մեր նախնիքը չէին ճանաչում երկրագունդը իր ամբողջ տարածութեամբ։ Նրանք միջավայրի մէջ էին թէ վայրենիներ և բարբարոս-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ XII ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿՕՆԳՐԷՍԸ

II

Սեպտեմբերի 25-ին, կօնգրէսը քննեց Նօվիկօվի բանաւոր զեկուցագիրը՝ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի մէջ մի մերձեցում առաջ բերելու մասին։ Առաջարկված որոշումը հետևեալ ձևով էր կազմված.

«Ի նկատի ունենալով, որ մի մերձեցում Ֆրանսիայի և Գերմանիայի մէջ մեծապէս ցանկալի է. ի նկատի ունենալով, որ այդ մերձեցումը հարկաւոր է ամուր կազմակերպութիւն և տեւողական խաղաղութեան պահպանութեան համար. ի նկատի ունենալով, որ այդ մերձեցումը առաջ կը բերէ խաղաղասիրական լուծումն ամեն մի վէճի, որ գոյութիւն ունի կամ կարող է ծագել երկու երկիրների մէջ.

«XII կօնգրէսը յաջորդ կօնգրէսի օրակարգի մէջ է մտցնում ուսումնասիրութիւնը այն լաւագոյն միջոցների, որոնք կարող են ապահովել այդ լուծումը և մերձեցումը և յանձնում է Բեռնի բիւրօին պատրաստել տարրերը»։

Այս որոշումը ընդունվեց գրեթէ միաձայն, 2 ձայնի բացասութեամբ։

Գ. Դիւկօմմէնն կարդաց Բեռնի միջազգային Բիւրօյի մի զեկուցագիրը այն աշխատութիւնների ընթացքի մասին, որոնց նպատակն է ուսումնասիրել այնպիսի վէճեր, որոնք կարող են կռիւներ առաջ բերել պետութիւնների մէջ։

Ապա կօնգրէսը մի որոշում կայացրեց՝ ազատ-փոխանակութեան հարցով զբաղվող ընկերութիւնների և անձանց համակրութիւն արտայայտելու մասին։ Մի այլ որոշմամբ կօնգրէսը շնորհակալութիւն յայտնեց Անդրէ Կարնէջիին՝ այն նուէրի համար, որ նա արել է յօգուտ խաղաղութեան, տալով մի մեծ գումար, որ Հաագայում իրաւաբանական առեանի նիստերի համար մի շքեղ պալատ կառուցանվի։

Դրանից յետոյ կօնգրէսը անցաւ քննելու Թ. Ռօյէնի առաջարկը այն մասին, թէ ինչ յարաբերութիւններ պէտք է լինեն խաղաղութեան միջազգային կօնգրէսների և ազգային կօնգրէսների մէջ։ Կօնգրէսը կայացրեց հետևեալ որոշումը.

«Որովհետև միջազգային կօնգրէսը պէտք է գումարվի ամեն տարի, ուստի ազգային կօնգրէսը կարող է գումարվել 6 ամիս առաջ, որպէս զի կազմակերպէ և պատրաստէ միջազգային կօնգրէսների գործունէութիւնը։

«Ազգային կօնգրէսները պէտք է բաղկացած լինեն 1) խաղաղութեան ազգային ընկերութիւնների պատգամաւորներից, 2) հասարակական հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչներից 3) այն ընկերութիւնների ներկայացուցիչներից, որոնց էական նպատակը թէև խաղաղութիւնը չէ, ինչպէս աշխատանքի բօրսաները, սինդիկատները, կօօպերատիվ ընկերութիւնները, կրթական հաստատութիւնները և այլն, բայց որոնց գործունէութիւնը դարձել կապ ունի խաղաղութեան գործի հետ։

«Ազգային կօնգրէսների դերը պէտք է լինի. 1) ապահովել ամեն մի երկրի խաղաղասիրական գործունէութիւնը, որ նա ամենամեծ հնարաւոր միութիւնը ունենայ իր վարչապետութեան և գործերի մէջ, 2) գործ դնել ամեն մի երկրի հասարակական իշխանութիւնների, մամուլի և հասարակական կարծիքի վրա որոշ ճնշումն յօգուտ խաղաղութեան, 3) ապահովել ամեն մի երկրում նախորդ միջազգային կօնգրէսների վճիռների գործադրութիւնը. 4) պատրաստել յաջորդ միջազգային կօնգրէսների ծրագիրը և նպաստել նրա աջողութեանը»։

Տիկին Մարիա Պօյնօնի առաջարկով կօնգրէսը հետևեալ իղձն է արտայայտում.

«Խաղաղութեան XII համաշխարհային կօնգրէսը շնորհաւորում է Նոր-Զելանդիայի, Աւստրալիայի, Իւմինգի, Կօլօրադոյի երկիրների կանանց, որ նրանք ձեռք բերեցին քուէարկութեան իրաւունք և յոյս է յայտնում, որ նրանք իրանց քուէները կը տան այնպիսի կանդիդատների, որոնց ծրագիրն է խաղաղութիւնը արբիտրաժի միջոցով ազգերի մէջ»։

Ապա կօնգրէսը որոշում է տեղծել միջազգային նամակադրոշմ.

և այլն (այնտեղ, օրինակ, 18 տարեկանից աւելի անառակ կանայք գաղթում են յարգվելուց և իրանց ազատվելու համար ուրիշ շուկաներ են անցնում)։ Բագւում, Թիֆլիսում, Բաթումում և այլ նման քաղաքներում, ինչպէս և Աստրախան, Սարատով, Սամարա քաղաքներում այնքան էլ մանրակրկիտ չեն անառակ կանանց փնտրողները և օրանք հաճութեամբ վայելում են զանազան ներկերով և փոշիներով և ուրիշ դեղերով երեսի խորշոմները լցրած կանանց տափանքները։

Այլ է Անդրկովկասեան կողմերում՝ Ախալքաղաքում, Սամարղանդում, նոյն իսկ Երևանում, Կարսում, Կաղզուանում, որտեղ ծախու կանանց տարիքը և արտաքինը քիչ, համարեա ոչ մի նշանակութիւն չունի և այս դէպքում առաջին տեղը բռնում է այն խրողութիւնը, թէ կինը համաձայն է արդեօք ծախվելու, և եթէ այդպիսի կանանցով լիքն են հասարակաց տները, դրանց յաճախորդները գոհ են և աւելի մեծ պահանջ չեն անում. ինչ անենք, որ այդպիսի կանանց տարիքը 30—40-ից անց է, որ այդպիսիների դէմքի խորշոմները և այլանդակութիւնները շատ սուր կերպով են աչքի ընկնում...

Այդ երրորդ շրջանից յետոյ պրոստիտուցիան մեռնում է և նրա հերոսները, նորից վերադառնալով իրանց նախկին տեղերը, սկսում են մի ուրիշ, աւելի լիրբ և անպատկառ գործ՝ միջնորդութիւն, ջահել, անտէր և անփորձ աղջկերանց գլխահան անել։ Այս դէպքում էլ նրանք իրանց ասպարէզները չեն մոռանում. առաջի տեսակի քաղաքների գաւառները, որտեղով և գլխահան անելով են պարապում, այսինքն պրոստիտուցիան բազմացնելու և ծնեցնելու գործով, իսկ երկրորդ և երրորդ տեսակներինը—տարածելու գործով։

Այսպէս; ինչպէս տեսնում էք, պրոստիտուցիան իր տօպօգրաֆիան, իր աշխարհագրութիւնը ունի և եթէ այդ տօպօգրաֆիան շրջանների բաժանենք, Բագւի պրօստիտուցիան կը պատկանի երկրորդ շրջանին։

Ցնցող դէպքեր այստեղ չը կան։ Չը կան և խաբեբայութեան խոշոր երևոյթներ։ Շնորհիւ տեղական հարստութեան, այստեղ աղջիկներին խաբելը միշտ կամաւոր համաձայնութեան բնաւորութիւն է կրում և այդպիսի կամաւորները համարեա հասարակաց տներ չեն մտնում և մեծ մասամբ իրանց դիրքը պահում են առանձին անառակների դիրքում։

Այդ իսկ տեսակէտով Բագւի հասարակաց տները մի առանձին ոչինչ չեն ներկայացնում. նրա բնակիչները մեծ մասամբ գալիս են Բագու արդէն ինչպէս հասունացած անառակներ, որպէս զի մի քանի տարուց յետոյ անցնեն երրորդ շրջանի դիրկը։

Մի քանի տարի առաջ իմ մի յօդուածում ես ասել եմ, որ Բագւի անառակութեան չափը չէ կարելի հասարակաց տներով որոշել— դա շատ միսիթարական կը լինէր։ Դրա տեսակները շատ շատ են և դա բացատրւում է, շնորհիւ տեղական հարստութեան, շնորհիւ Բագւի առանձնակի պայմանների, որոնց մասին այժմ խօսելը ինձ շատ հեռու կը տանէր։

Ռ. Յովհանջանեան

ՂՐԻՄԻ ԱՓԵՐԻՑ

(Թռուցիկ տպաւորութիւններ)

VII

Այ-Սափա և Սուդախ ձորահովիտները

Գեղեցիկ է առաւօտը Այ-Սափա ձորահովտում։ Հեռու Սանրաքարի ժայռերի յետևից դանդաղ ընթացքով վեր է սողում ջերմատու մանուկ արևը ու իր փայլուն ճառագայթները արտացոլում լեռնային շրջապատ շղթաների կատարների ու արևմտեան լեռների դուրս ցցված քարափոր ու անտառապատ ապառաժների վրա։ Զովարար զեփիւռը անընդհատ խաղում է ընդարձակ ձորահովտում և արբեցուցիչ կենսատու օդը ամենայն առատութեամբ մտնում է մարդու ցաւատանջ թոքերի մէջ, կազդուրելով հոգին նա լցնելով մի անօրինակ ու չքնաղ թարմութեամբ... Սքանչելի տեսարան են ներկայացնում շրջապատում տարածված այգեստանները. տեղ-տեղ քաղում են խաղողները, այգետէրերի եռանդը եռապատկվել է, այգիներում լցված են թաթար բանւորների խմբերը, որոնց խայտաբղէտ վերնազգեստները դիտողի ուշադրութիւնից անմասն չեն մնում։

Այ-Սափայով է անցնում Եալթա տանող խճուղու 88 վերստը։

Կալմ ու պատրաստ է մեր կառքը, որը պիտի տանի մեզ դէպի գենովացիների բերդը, որ Սուդախի ծովափումն է և այնուհետև Իշխան Գոլիցինի «Նոր-Աշխարհ» կալուածները։

Կէս ժամից մեր առաջ բացվեց Սուդախի ամբողջ ձորահովիտը։ Ինչպէս պատմութիւնից յայտնի է *), տաւրներից, կիմմերացիներից, սկիւթացիներից և վերջապէս հոյներից յետոյ, Սուդախի ամենաառողջարար և ջանասէր տարրը կազմում էին յոյները, որոնց պարապմունքն էր երկրագործութիւնը, գինեգործութիւնն ու ծովային առևտուրը։ VIII դարում նրանք արդէն ունեցել են իրանց եպիսկոպոսը։ X դարում Սուդախ մուտք են գործել նաև հայերը, որոնք երկրի բարգաւաճման մեծ զարկ են տուել, առևտրական արդիւնաբերութիւնը յուսալի հիմքերի վրա դնելով։ Ըստ երևոյթին յոյները շատ են սիրել Սուդախը, թէև այդ մեծամեծ վնասներ է հասցրել նրանց կրօնական ու ազգային առանձնայատկութիւններին։ Չէ որ Սուդախ ձորահովտի ներկայ բնակիչ թաթարները՝ հրաշալի Էլլադայի ժառանգներն են համարվում...

Տասնեչորրորդ դարում Սուդախին տիրապետում են քաղաքակիրթ գենովացիները, որոնք արտաքին թշնամիներից պաշտպանվելու համար, կառուցել են մի հսկայական բերդ, այնուհետև եկեղեցիներ, միթխաւոր աշտարակներ, քարեայ ջրանցքներ և այլն։ Գենովացիների տիրապետութեան ժամանակ—1365—1475—մօտ հարիւր տարվայ ընթացքում Սուդախը և նրա հարևան Կաֆան ներկայացնում էին մի մի կենտրոնական վաճառատեղեր, որոնց միջոցով կատարվում էր առևտուրը Արևելքի և Արևմուտքի հետ։ Սակայն երբ 1475-ին նրա խուժեցին թաթարները, տիրապետելով Ղրիմի հարաւը՝ այն ժամանակ Սուդախին եւ դարձաւ աւերակների մի ողորմելի կոյտ։ Գրաւելով քրիստոնեաների երկիրները ու բոլոր հարստութիւնները, թաթարները վերջիններիս ստիպում էին կրօնափոխ լինել, սակայն հաստատակամ գենովացիները՝ չը հետևելով թուլամորթ յոյների օրինակին՝ ոչ միայն չընդունեցին կրօնափոխութեան համար եղած առաջարկութիւնները, այլ և ուժեղ կերպով արտայայտեցին իրանց խորին արհամարհանքը դէպի անօրէն, բռնակալ մահմեդականները։ Եւ երբ թշնամու աւերիչ սուրը թաղվեց անմեղների կրծքի մէջ, վերջինները մահը գերադասելով խայտառակ, անպատիւ կեանքից՝ հազարներով նահատակվեցին իրանց եկեղեցիների պարիսպներում, որոնց կարմիր արեան հեղեղը, ինչպէս ասում է XVII դարու պատմագիր Բրօնեվսկիյ, ամբողջապէս ներկել է նրանց սրբազան վայրերը։ Իսկ ողջ մնացած գենովացիները բոլորը գաղթում են վերստին Գենովա։

Սուրխաթեան

Ց. Գ. Չը մոռանամ յիշել, որ Այ-Սավայումն է գտնվում Ղրիմի ս. Խաչի վանքի սեփականութիւն՝ 20 դեսեատին տարածութիւն բռնող կալուածը, որի մէջ վեց դեսեատինը բռնված է խաղողի այգիով։ Այգին դեռ Խորէն եպիսկոպոսի օրով կապալով տրված էր պ. Ս. Գրիկեանին, որը այդու վրա առանձին հոգ տանելուց յետոյ, մի ամբողջ դեսեատին այգի եւ աւելացրել է, ապագայում թէ իր և թէ վանքի շահերը ի նկատի ունենալով անշուշտ։ Այստեղ միջանկեալ պէտք է ասեմ, որ անցեալներում «Մշակում» վերոյիշեալ պ. Գրիկեանի դէմ այգու վերաբերմամբ գրված անհիմն լուրերը, ինչպէս ինքս անձամբ ստուգելով համոզվեցի, միանգամայն թիւրիմացութեան արդիւնք են. չար լեզուները մոլորեցրել են յօդուածագրին։

Ս.

*) „Записки одесск. археолог. общ. ист. и древ.“ томъ V.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Кивказъ» լրագրին հեռագրում են Պետերբուրգից, որ Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց Բարձրագոյն հրամայել՝ ճանաչելու Բէֆէդ-բէյին Թիֆլիսի թիւրքական գլխաւոր հիւպատոս։

—

Թիֆլիսի քաղաքագլուխը ներկայացրեց նահանգապետի հաստատութեանը դումայի որոշումը՝ 10 թոշակներ հիմնելու Թիֆլիսի օրիորդաց I և II գիմնազիաներում Մեծ-Իշխան Միխայիլ Նիկօլաեվիչի անունով։

—

Վերջին ժամանակ օտարերկրեայ դրամատէրեր մի շարք առաջարկութիւններ արին ռուս կառավարութեան կովկասեան հանքային ջրերի վերաբերմամբ։ Նրանք թոյլտւութիւն էին խնդրում կազմակերպել և բարելաւել այդ հանքային ջրերը արտասահմանեան յաւագոյն կուրորտների օրինակով և ապա վերադարձնել ծախսված դրամագլուխը ջրերի շահագործութեամբ որոշ տարիների ընթացքում։ Այն առաջարկութիւնները, որոնք մերժվեցին երկրագործութեան և պետական կալուածների մինիստրութեան կողմից, գրաւեցին իրանց վրա ռուս դրամատէրերի ուշադրութիւնը, և շատ քիչ ժամանակ առաջ Մօսկվայի դրամատէրերի մի խումբը, որին միացել են նաև մի քանի բանկային հիմնարկութիւններ, դիմեց երկրագործութեան և պետական կալուածների մինիստրութեան՝ առաջարկելով նրան 11 միլիօն րուբլի՝ կովկասեան հանքային ջրերը բարելաւելու համար։ Երկրագործութեան մինիստրութիւնը հետաքրքրվեց այս առաջարկութեամբ և յանձնեց հանքային ջրերի դիրեկտոր Խվօշչինսկուն բանակցութիւններ սկսել Մօսկվայի դրամատէրերի հետ։

—

Ամսիս 27-ին քաղաքային խորհրդի նիստում քննվեց ձայնաւոր պ. Ա. Մ. Արղուտինսկու առաջարկութիւնը, որով պարոնը առաջարկում է վերադարձնել մանր ծառայողների ռոճիկներից կենսաթոշակի համար բռնված գումարները իրանց տէրերին։ Դուման համաձայնվեց Ուպրավայի կայացրած վճռի հետ և որոշեց մինչև 860 րուբլի ռոճիկ ստացողներից պահված գումարները վերադարձնել իրանց տէրերին։

—

Ֆինանսների մինիստրութեան մէջ միտք է ծագել հիմնել գործարանական տեսչուհիների պաշտօններ այնպիսի գործարանների համար, որոնց մէջ աշխատում են շատ բանւոր կանայք։

—

Թիֆլիսի քաղաքային հասարակական վարչութիւնը վերջին ժամանակ Թիֆլիսի դատաստանական հաստատութիւնների մէջ տանուլ է տուել 49 գործ, որոնք յարուցված էին Նաւթլուղի և քաղաքի այլ մասերի քաղաքապատկան հողերը գրաւող զանազան անձերի դէմ։ Քաղաքային վարչութիւնը կորցրել է այսպիսով մօտ 10 դեսեատին հող՝ 100,000 րուբլու արժողութեամբ։

—

«Терск. Вѣд.» լրագրի ասելով, Վլադիկավկազի կլասիքական գիմնազիայի 5-րդ դասարանի աշակերտներից ոչ ոք այս տարի ցանկութիւն չը յայտնեց սովորել յունական լեզուն։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

Թիւրիմացութիւնից վտանգաւոր հետևանք. Հեռաւոր արևելքից դեռ շարունակվում է անհաշիւ լուրերի գալը, եւրօպական լրագիրները դեռ ուշադրութեամբ հետևում են կատարվող անցքերին և արձանագրում ուշագրաւ փաստերը։ Ահա այդ տեսակ փաստերից է Ռուսաստանի վարմունքը Մանջուրիայի գլխաւոր քաղաքի Մուկդէնի վերաբերմամբ։ Այդ մասին գերմանական լրագիր-

---

ներ դուրս կը գան աշխարհի խորհրդաւոր կողմերից՝ մահ սերմանելու քաղաքակրթված երկիրներում։ Ուրեմն միջազգային անիշխանութիւնը և նրանից ծագող խորին թշուառութիւնները ներկայանում էին մեզին իբրև մի պատուհաս նոյնչափ անմարտնչելի, որչափ փոթորիկը։ Աչքի առաջ չունենալով ոչ մի հնարաւորութիւն մի վերջ դնելու իրանց ընկճող աղէտներին, մեր նախնիքը յայտարարեցին, թէ երկիրը արտասուքների մի հովիտ է և թէ ժողովրդական մասսաների ամբողջութեան երջանկութիւնը կատարեալ ուտօպիա, ցնորք է։

«Այսօր մենք միշտ ունենք տրամադծօրէն հակառակ տեսակէտ ունենալ, ուստի և համարձակ կարող ենք հաստատել, թէ երջանկութիւնը հնարաւոր է և նոյն իսկ դիւրօրէն իրագործելի։

«Վայրենութիւնը գրեթէ չնջվել է, բարբարոսութիւնը զսպված է և միջազգային անիշխանութիւնը գոյութիւն ունի միայն քաղաքակիրթ ազգերի կամքով։ Նրանց երկպառակութիւնն է միայն, որ առեղծում է թշուառութիւնը։ Թող այդ երկպառակութիւնը անհետանայ, օրինական կարգը կը հաստատվի ամեն տեղ, և ազգերի հարստութիւնը, հրաշալապէս աճելով, կը բաւականանայ ապահովացնելու համար մեզ ամենքիս բաւարար բարեկեցութիւն։

«Զուր էր սպասել միջազգային կարգի հաստատութիւնը, քանի որ բարբարոսութիւնը և վայրենութիւնը տիրում էին. բայց այլ ես զուր չէ, նոյն իսկ օրինական է յուսալ, այժմ, երբ երկրագնդի տիրապետութիւնը իրողապէս պատկանում է ութ կամ ինն մեծ քաղաքակիրթ ազգերի։ Ուրեմն երջանկութիւնը հնարաւոր է և մեր թշուառութիւնները կարող են մի անմիջական վախճան ունենալ։ Բաւական է, որ մենք ցանկանանք և այդ կը լինի վաղը։

«Այդ տպաւորութիւնների ազդեցութեան տակ. խաղաղութեան XII համաշխարհային կօնգրէսը, գումարված Րուան քաղաքում 1903 թ. սեպտեմբերի 22—25-ին, կայացրեց մի շարք որոշումներ միջազգային խնդիրների մասին, որ ուղղակի կապ ունեն ժողովուրդների վաղվայ ապահովութեան հետ։

«Ամերիկայի և Եւրոպայի երկիրների մի մեծ մասին պատկանող խաղաղութեան ընկերութիւնների պատգամաւորների մէջ կատարված հասուն խորհրդածութիւններից յետոյ, նա, կօնգրէսը կայացրեց [illegible] որոշումներ ժամանակակից քաղաքականութեան ամենակարևոր դէպքերի մասին, արդարադատութեան և մարդկայնութեան կանոնների յարգանքի տեսակէտով։ Նա, այն զգացումով, թէ մի գերագոյն պարտաւորութիւն է կատարում, զբաղվեց այն հարցերով, որոնք կատարվել են կամ դեռ կատարվում են հարաւային Աֆրիկայում, Հայաստանում, Մակեդոնիայում և այլ տեղեր։ Նա ցոյց տուեց հնարաւորութիւն առեղծելու բարեկամական յարաբերութիւններ մինչև այժմ բաժանված ազգերի մէջ։ Եւ վերջապէս նա դրեց գործնական հիմք այնպիսի իրաւագիտական հիմնարկութիւնների վերջնական հաստատութեան, որոնք պէտք է ապահովեն մտաւոր ապագայի համար խաղաղութիւնը երկրագնդի վրա և ընտանիքների բարեկեցութիւնը»։

—

Կօնգրէսի հանդիսաւոր փակումը տեղի ունեցաւ ոչ թէ Րուանում, այլ Հավր քաղաքում, կիրակի, սեպտեմբերի 27-ին։ Այդ հանդիսին նախագահելու եկել էր վաճառականութեան մինիստր Տրույյօ, որ արտասանեց հետևեալ ճառը։

«Ես գրեթէ պէտք չունեմ ասել, թէ ինչ է իմ նախագահութեան բնաւորութիւնը։ Ես եկել եմ այստեղ իբրև մինիստր վաճառականութեան, այն տիտղոսով, որ այդ մինիստրը իրաւունք ունի պահանջել իր համար մի դէմօկրատիայի մէջ—այն է խաղաղութեան մինիստրի տիտղոսը։ Դրա համար ես այստեղ եմ ոչ թէ միճաբանելու, ինչ որ իմ դերը չէ, այլ բերելու ձեզ համակրութեան մի արտայայտութիւն։

«Քսան տարվայ մէջ, խաղաղութեան ընկերութիւնների թիւը տասնապատկվեց։ Հաագայի հիանալի կօնֆերենցիան, շատ կամ քիչ երկար ժամանակում, կը դնէ իրաւարարութիւնը պատերազմի տեղ։

«Ես ողջունում եմ յարգանքով պ. Ֆրեդերիկ Պասսիին, որի յաւիտեան երիտասարդ եռանդը հիացնում է մեզ և ես իմ կողքին ունեմ պ. Արնօյին, ձեր նախագահին։ Պէտք է պատերազմ յայտարարել պատերազմի դէմ։ Ես կուզէի դրա համար, որ ցոյց տամ երեխաներին ինչ որ ես անուանում եմ յաղթութեան Թարս երեսը, ոչ թէ միայն նրա համար, որ յաղթութիւնները իբրև հետևանք ունենում են պարտութիւնը, ոչ միայն նրա համար, որ Նապօլէոնը իր յաղթութիւններից յետոյ թողեց Ֆրանսիային կործանված և աւելի փոքր, քան առաջ, բայց նոյն իսկ չարունակ յաղթութիւնը ողբալի է։ Եթէ Եւրոպան փոխանակ ծախսելու 400 միլիարդ պատերազմի համար, ծախսէր այդ գումարը կրթութեան, [illegible] դիտանների «երկաթուղիների համար», առեղծելով մարդկութեան նիւթական պայմանների բարւոքումն, էժանագին տներ, բանւորական ապաստարաններ, ինչեր չէինք կարող այժմ անել։

«Ահա յաղթութեան Թարս երեսը։ Պէտք չէ վերացնել կռիւը, այլ միայն արիւնահեղ կռիւը. պէտք է ջնջել պատերազմը, որ սպանում և կործանում է, և փոխարինել նրան օգտակար կռւով։ Ողջունում եմ գործը և ողջունում եմ նրան արգասաւորող գործաւորները»։

Այսպէս աւարտվեց XII համաշխարհային կօնգրէսը և նրա անդամները ցրվեցին աշխարհի զանազան ծայրերը սերմանելու խաղաղութիւնը և օգտակար իղձերը, որոնցից ապավում է մարդկային թշուառութիւնների վերացումը։

Հ. Առաքելեան

ները հեռենալն են գրում նոյեմբերի 1-ից.

—Ռուսաստանը երկրորդ անգամ գրաւեց Մուկդէնը և այդ հանգամանքը մեծ անհանգստութիւն պատճառեց Չինաստանին։ Չինական կառավարութիւնը այդ առթիւ խորհրդակցում է բարեկամ դեսպանների հետ։ Գեստութեան տեղեկութիւնների համեմատ մի շաբաթ առաջ 15,000 ռուսներ վերցրին Մուկդէնի բոլոր պետական հիմնարկութիւնները, փակեցին դռները և դուրս արտաքսեցին չինական պաշտօնեաներին։ Մուկդէնում և նրա շրջակայքում այժմ գտնվում են մօտ 10—20,000 չինացիներ։ Սակայն չինական զօրավարները խիստ հրաման են տուել իրանց պետութիւնից՝ Ռուսաստանին չը դիմադրելու և ամեն կերպ ընդհարումներից խույս տալու մասին։

Մուկդէնը երկրորդ անգամ գրաւելու պատճառները այսպէս էին պատմում.—ռուսները մի յայտնի աւազակի նշանակում են Մանջուրիայում կազմած անկանոն ոստիկանութեան գլխաւոր։ Չինացիները շարունակ պահանջում են, որ իրանց յանձնեն աւազակին։ Ռուսաստանը վերջապէս կատարում է այդ պահանջը։ Բայց չինական մի օֆիցեր առանց դատի ու քննութեան իսկոյն գլխատում է յիշեալ աւազակին։ Այդ վարմունքը վրդովեցնում է Ռուսաստանին և նա խստիւ պահանջում է, որ այդ օֆիցերին 5 օրվայ ընթացքում մահվան պատժի ենթարկեն, հակառակ դէպքում սպառնում է գրաւել Մուկդէնը։ Չինաստանի արտաքին գործերի մինիստրութիւնը բանակցութիւն է սկսում ռուսական դեսպանի հետ, որպէս զի օֆիցերի մահվան պատիժը միայն՝ աքսորով փոխարինէ։ Այդ բանակցութիւնների ընթացքում լրանում է 5 օրվայ պայմանաժամը և Ռուսաստանը իրագործում է իր սպառնալիքը նորից գրաւելով Մուկդէնը։ Ասում են, որ դա թիւրիմացութեան հետևանք է. չինացիները ենթադրել են, թէ աւելի երկար պայմանաժամ է նշանակված...»

Ահա այդպիսով թիւրիմացութիւն—պատճառից առաջանում է այդքան վտանգաւոր հետևանք, որ յամենայն դէպս մեծ նշանակութիւն կարող է ունենալ ներկայ լարված պայմաններում։

«Новости» լրագիրը հաղորդելով այդ անտառին փաստի մասին, նկատում է, որ տեղեկութիւնը անպատճառ Ռուսաստանի թշնամի եապօնական աղբիւրից է բղխում։ Իսկ թէ ինչ հիմք կայ այդպէս ենթադրելու—այդ մասին լռում է ռուս թերթը։

—

Եապօնիան Չինաստանին դաշնակից. Մեծ պետութիւնների և գլխաւորապէս Եապօնիայի ու Ռուսաստանի մրցման ներկայ սուր պայմաններում շատ մեծ նշանակութիւն ունի, թէ Չինաստանը ինչ դիրք է բռնում, մրցակից պետութիւններից որին է մօտենում, որից հեռանում։ Երէկ մենք հաղորդեցինք, որ նա ամեն կերպ աշխատում է սիրաշահել թէ մէկին և թէ միւսին։ Բայց այդ «ոսկէ միջակ» քաղաքականութեան հետևելով հանդերձ, Չինաստանը համեմատաբար աւելի գերադաս է համարում Եապօնիային մօտենալը։ Դրա ապացոյցը կարող է համարվել չինեապօնական ռազմական դաշնագիրը, որի անգլիերէն բնագիրը «Times» լրագրի Շանխայի թղթակցի առելով արդէն տպագրված է նոյեմբերի 17-ին։

Պարզ է, որ Եապօնիան Չինաստանին դաշնակից դառնալով, հնարաւորութիւն կունենայ լայն չափերով տարածել իր ազդեցութիւնը և առաջ մղել առևտրական շահերը։

—

Օֆիցերները յետ են կանչված. «Indép. Belge» լրագրին Հռոմից հեռագրում են, որ եապօնական կառավարութիւնը յետ է կանչել այն 45 օֆիցերներին, որոնք դասախօսութիւններ էին լսում Ջակօնիզի և Մօդէնի զինւորական դպրոցներում։ Նրանք իսկոյն ուղևորվեցին Բրենդիզի, իսկ այնտեղից՝ դէպի Եապօնիա։ Այդ փաստը ևս ցոյց է տալիս, որ պատերազմական նախապատրաստութիւնները դեռ չեն դադարել, լարված դրութիւնը դեռ չէ վերացել։

—

Եապօնայի լրտեսները. Անգլիական «Morning Post»-ը մի շարք մանրամասն տեղեկութիւններով պատկերացնում է այն ճարպիկ գործունէութիւնը, որ ցոյց են տալիս եապօնացի լրտեսները Հեռաւոր Արևելքում։

—Այստեղ չը կայ ռուսական ոչ մի զինւորական նաւ, ասում է յիշեալ լրագիրը, որի մասին եապօնական ծովային վարչութիւնը լի ու լի տեղեկութիւն չունենայ։ Նրան յայտնի է, թէ Ռուսաստանը Հեռաւոր Արևելքում քանի նաւ ունի, թէ իւրաքանչիւր նաւի վրա որքան թնդանօթ, որքան զօրք կայ և այլն։ Այդ տեղեկութիւնները հաւաքվում են հետևեալ ձևով. հէնց որ մի նոր ռուսական նաւ է գալիս, նաւապետը իսկոյն լրացուցիչ բեռնակիրներ ու մշակներ է վարձում։ Ահա հէնց դրանց շարքն են մտնում եապօնացի օֆիցերները՝ շորերը փոխած։ Նրանք մի որոշ ժամանակ մնում են ռուսական նաւի վրա, հաւաքում հարկաւոր տեղեկութիւնները և ապա հեռանում։ Նոյն իսկ բարձրաստիճան օֆիցերները խույս չեն տալիս ծառայութեան և շորերի այդպիսի կերպարանափոխութիւնից։

Սակայն այդ դեռ բոլորը չէ։ Ամբողջ հիւսիսային Չինաստանում, Մանջուրիայում և նոյն իսկ Սիբիրում հարիւրաւոր եապօնացիներ չինացիների շորեր հագած թափառում են գիւղից-գիւղ, քաղաքից-քաղաք, հետևում են Ռուսաստանի ամեն մի քայլին և հաւաքում ցանկալի տեղեկութիւնները։ Շատ անգամ էլ եապօնացի լրտեսները, չինացի ձևանալով, ծառայութեան են մտնում ռուս զինւորականների մօտ և, ի հարկէ, դարձեալ տեղեկութիւններ հաւաքում ու իսկոյն հաղորդում իրանց պետութեանը։

Այդ բոլորից յետոյ դուցէ չափազանցութիւն չը լինի անգլիական մի թերթի այն կարծիքը, թէ Եապօնեան Հեռաւոր Արևելքի և նոյն իսկ Սիբիրի մասին աւելի ճիշդ ու մանրամասն տեղեկութիւններ ունի, քան թէ Ռուսաստանը։

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Սալմաստ, նոյեմբերի 8-ին

Սալմաստցի հայը իր խնայած կոպէկները դուրս է հանել և «մեծ» գործ է սկսել։ Հասարակական ոևէ բարի գործի համար սալմաստցին աղքատ է, չունեւոր է, երեխաներին մաքուր պահելու, կրթութիւն տալու համար աղքատ է. դպրոցի, գրադարանի համար մի երկու ղազ նուիրատւութիւն անելու հնարաւորութիւն չունի, նա ամեն լաւ բանի համար միջոց չունի, փող չունի, կարօտ է այլոց օգնութեան, իսկ գինեվաճառութեամբ, կոնծաբանութեամբ և հարսանիքներին սարփարատի, գինւոյ ձեռք մտնելու համար նա թէ փող ունի և թէ միջոց. նա աղքատ չէ այդ բաների համար, նա չունեւոր չէ ամեն չար գործ անելու համար։

Ուրմիայի գիւղերից մեծ քանակութեամբ խաղող է ներմուծվում Սալմաստ և այդ բոլորը օգտավում է միայն հայ գիւղերում, չը նայած, որ շատ գիւղացիներ էլ խաղողի այգիներ ունեն, որոնցից ստացած խաղողը թէ պահելու և թէ գինի պատրաստելու համար բաւական է իրանց։

Խաղողի առևտուրի մէջ աւելի աչքի է ընկնում Հաֆթուան գիւղը, որ ունի աւելի քան յիսուն դեսեատին խաղողի այգի։ Հաֆթուան ներմուծվել է մինչև այժմ մօտ 1500 բեռ խաղող, որ կանէ մօտ 700 պուդ. գիւղից էլ ստացվել է մօտ 800 բեռ (3800 պուդ), մի այդպիսի քանակութեամբ խաղողից ստացած գինին համարեա թէ կարող է սպառվել միմիայն Հաֆթուանում տեղացիների մէջ, չը հաշված մի քանի մասնաւոր տների թուրքերին ծախած գինին, որ շատ քիչ տոկոս է կազմում։

Ցիշած քանակութիւնը պարզ ցոյց է տալիս, թէ մարդիկ որքան գինեմոլ են, որ ամեն լաւ բանի համար մեծ խնայողութիւն են անում, իսկ խմելու, խմեցնելու և խմած դրութեամբ ամեն ինչ անելու համար շռայլութեան են դիմում։

Այսպիսի հաշիւ կարելի է ներկայացնել միւս գիւղերի համար ևս, որոնք ոչնչով պակաս չեն վերև յիշած գիւղից։

Թէ ընդհանրապէս գինու մեծ քանակութեամբ գործ ածելը որքան վնասում է մարդուն, այդ մասին չեմ ուզում խօսել։ Սրանից մի քանի օր առաջ մի գիւղում 3—4 թուրք բանւորներ հարբում են, կռւում գինեվաճառի հետ, կռւի ժամանակ օգնութեան են գալիս մի երկու հայեր, որոնք սարսափելի կերպով ծեծվում են թուրքերից և արիւնաթաթախ յետ են դառնում իրանց տները։ Դէպքը սուրբ է տալիս սարսափատի աւազանքի ենթարկել ոչ միայն գինեվաճառին, այլ և գիւղի հասարակութեան, որ յանդգնել է թոյլ տալ իրան ձեռք բարձրացնելու բանւորների վրա։ Ասիթից օգտվեցին նաև ծեծվող հայերը, որ իւրաքանչիւրն բանւորների ձեռքից խլած սարձանակը և պաշտպանվեցան թիւրքաց հիւպատոսից։

Գինու մասին մտածում են ոչ միջին կամ ստորին դասակարգերը, այլ և գիւղի մէջ աչքի ընկնող երիտասարդները, որոնց վրա մեծ պարտականութիւններ կան դրված և որոնք գիւղի դպրոցի, գրադարանի և այլ օգտակար գործի ղեկավարի պաշտօն են վարում։

Փոքր ի շատէ կրթված, հասկացող երիտասարդը շատ մեծ ծառայութիւններ կարող է անել իր հայրենի գիւղին, եթէ միայն մտադրութիւն կամ ցանկութիւն ունենայ. իսկ ինչ կասէք, երբ տեսնէք, որ այդ երիտասարդները, երեսի վրա թողած գիւղի խանգարված դպրոցն ու գրադարանը, երեսի վրա թողած հազար ու մի խնդիրներ, որոնց լուծումն իրանցից է կախված, ժողով են գումարում, համախմբվում են մտածելու թէ «մեզանից իւրաքանչիւրին քանի համայլ գինի է հարկաւոր ամբողջ տարեկան ամսվայ համար»։ Այդ և այդպիսի դէպքեր տեսնելով մարդ մեծ ցաւ է զգում իր սրտում. մարդ տեսնում է, որ այդ երիտասարդները օժտված են շատ լաւ ընդունակութիւններով ու յատկութիւններով, սակայն ինչու չեն կարողանում իրանց ընդունակութիւնները դէպի լաւը գործադրել, և երբ փնտրում էք պատճառները՝ գալիս հանգչում էք դրանց սովորեցնողների վրա, կրթութիւն և ուղղութիւն աւողների վրա... որոնք դրանց «կիրթեր» են և գովել, գովել են և «կիրթեր»։

Հակաալկոհոլական ընկերութեան կարիք կայ Սալմաստում, այն էլ անհրաժեշտ կարիք, որ շտապի սեռնել, մտածել և առաջն առնել։

Սպասւում է, որ գործի գլուխ անցնեն ուսուցիչներն ու հասարակութեան շահերի մասին մտածող անհատները։

Սալմաստը տեղւոյն տարածութեամբ բարեբեր հողեր ունի, որ լաւ մշակութեան կարօտ են. հողի մշակութիւնը, գիւղատնտեսութիւնը մեծ ապագայ է խոստանում Սալմաստին. բայց ինչու այժմ չը պարապել, ինչու չը սկսել և հայրենիքում չահվել, քան գնալ օտար երկրներում «համալի» փալանը շալակել և օր ու գիշեր տանջվել ու չարչարվել օրվայ ապրուստը հայթհայթելու։

Երբ հարցնում էք, ինչու ձեր հողերը չէք շահագործում, ինչու էք այդքան գինի գործ ածում.—«դարդ ունենք, դարդից ենք խմում, խմելով ենք անմշակ թողնում»։ Իսկ թէ ինչ «դարդ» ունեն Սալմաստի հայերը՝ կարծեմ հասկանալի է, սարսափատի «դարդն» է, երկրի «անօրէնք» կառավարելու դարդն է...

Թրքերը սկսել են Սալմաստում «չուլուղ» անել. ամսի 6-ին Դիլմանից Փայաջուկ տանող ճանապարհին յարձակվում են երկու սէիդի վրա, որոնցից մէկին սպանում են, իսկ միւսին վիրաւորում, երկուսին էլ կողոպտում և հեռանում։

Մի այլ տեղ ճանապարհորդներին թալանում են, Հաֆթուանի սահմաններում նախրչիներին և մի անցորդի կողոպտում են, իսկ կառավարութիւնը քնած է, համոզված լինելով, որ ամենուրեք խաղաղութիւն է տիրում, և չեն էլ կարող քնած չը ձեանալ, քանի որ քրդին չէ կարող սուրանքի ենթարկել և փող դուրս կորզել նրանից։

ՈՃ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Անգլիական ազատամիտ կուսակցութեան նախկին պարագլուխ՝ 76-ամեայ Հարկօրտ, մօտ օրերումս մի ճառ արտասանեց ազատամիտների միաբանում, Րօսենտայլում, որի մէջ նա դրականապէս հակառակ կարծիք յայտնեց Չեմբերլէն—Բալֆուրի մաքսային նախագծերի դէմ։ «Ես ամենևին չեմ վախենում,—ասաց ճառախօսը,—որ պրոտեկցիօնիստների քարոզած՝ ընդհանուր թանգացման աւետաբանը կը յաղթանակէ։ Նրա քարոզիչները դիմումն են անում բոլոր դասակարգերի նախապաշարմունքներին։ Նա հիմնված է սուտ ապացոյցների վրա, որոնց նշանում են հասատել անհիմն երկիւղներով, անապացոյց պընդումներով, անճիշդ թուերով և յեղաշրջված փաստերով։ Նա հակառակ է առողջ դատողութեան և չէ համապատասխանում այն ամենին, որ ցոյց է տալիս փորձը։ Այն կուսակցութիւնը, որին մենք պատկանում ենք, չէ կարող ընդունել այդպիսի աւետարան։ Որպէս առաջադիմական կուսակցութիւն՝ նա չէ կարող իրան նպատակ ընտրել անհրաժեշտ իրերի թանգացումը. ընդհակառակը՝ նրա նպատակն է թեթևացնել բոլոր դասակարգերի գոյութեան պայմանները։ Մենք չենք ձգտում մաքսի ենթարկել ուտելիքը և չենք ցանկանում մաքսային պատերազմ յայտարարել միւս ազգերին։ Մենք կողմնակից ենք դպրոցական գործի կազմակերպութեան արդարութեան հիմունքների վրա. մենք պահանջում ենք պետական ծախքերի կրճատում, հողային ռէֆօրմ, խմիչքների ռէֆօրմ, բանւորական օրէնսդրութեան ռէֆօրմ, եկեղեցական ռէֆօրմ։ Սա, իմ կարծիքով, հաւատոյ աւելի ազնիւ և աւելի վեհ հանգանակ է։ Պրոտէկցիօնիստների երազները յատուկ են բոլոր յետադէմ կուսակցութիւններին. առաջադէմ կուսակցութիւնը պէտք է պաշտպան հանդիսանայ առևտրի ազատութեան։

—Ունգարական մամուլը մտահոգւած է անում այն հանգամանքի վրա, որ Տիսսայի մինիստրութիւնը աչքի է ընկնում իր ամբողջական և համերաշխ կազմով. բոլոր նոր մինիստրները պատկանում են հին ազատամիտների խմբին. նրանց մէջ չէ մտել ոչ մի ներկայացուցիչ Ապպօնիի դիմադրական խմբից։ Լրագիրները մտահոգւած են անում և այն հանգամանքի վրա, որ սկսած 1895 թուականից, երբ Բանֆի կազմակերպեց իր մինիստրութիւնը, կառավարութեան կազմը չէ փոխված արմատականապէս, մի և նոյն անձինք շարունակ մտել են նոր մինիստրութիւնների մէջ՝ կամ նոյն և կամ մի ուրիշ պօրտֆէլլով։ Տիսսայի մինիստրութիւնը զանազանվում է և այդ կողմից իր նախորդներից. նրա մէջ մտել են բոլորովին նոր անձինք։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱԿ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

27 նոյեմբերի

ՐԻԳԱ։ Լասսման ֆիրման շոգենաւային մի նոր գիծ է բաց անում Րիգայի և Լօնդօնի միջև։

ԲԵՐԼԻՆ։ Առաւօտը հրատարակված է հետևեալ բիւլլետէնը. «Օպերացիայից յետոյ ակված դրգռողական բէակցիան արդէն անցնում է։ Վէրքերի բժշկութեան համար դեռ 8 օր է հարկաւոր։ Ընդհանուր դրութիւնը լաւ է։ Տաքութիւնն ու արեան զարկը բնական։» Կայսրը առաւօտն ընդունեց Լուկանուսին և լսեց զեկուցումը։

ՎԻԵՆՆԱ։ Պատասխանելով բարենորոգումների պահանջին, Բ. Դուռը չէ համաձայնում, որ Եիլմի փաշային օգնական նշանակվող երեք եւրօպացիները հսկեն երկրի վարչական նորոգման վրա։ Մի և նոյն ժամանակ նա յայտնում է, թէ ժանդարմերիան արդէն բոլորովին վերակազմված է և թէ գերմանական օֆիցերներին է յանձնված հսկել՝ զինւորական գործողութիւնների, ժանդարմերիայի վերակազմութեան և զինւորական դատարանների կայացրած դատավճիռների վրա։

ՊԱՐԻԶ։ Ֆրանսիայի հրապարակախօս Դէուն, որը ունկնդրութիւն էր ունեցել պապի մօտ, պատմում է, որ Պիոս X, խօսելով Ֆրանսիայի եկեղեցական քաղաքականութեան մասին, անուանել է դա առաւելապաշտողական քաղաքականութիւն։ Ֆրանսիայում հաւատացեալների կրած ճնշումների առիթով պապը մատնանիշ է արել միւս հասարակապետութիւններին, որտեղ կաթօլիկները կատարեալ ազատութիւն են վայելում։ Պապի ասելով ֆրանսիացի կաթօլիկները պէտք է նմանվեն Անգլիայի և Գերմանիայի կաթօլիկներին։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Իտալական դեսպանը Բ. Դրան յանձնեց յայտարարութիւն, թէ պաշտպանում է բանակցող պետութիւնների յայտագիրը։ Անգլիական յայտարարութեան նման դա էլ կազմված է ընդհանուր դարձուածքներով։ Անգլիական դեսպանը Թէհրանից առևտրական և զինւորական մասնագէտների հետ և մեծ պահակախմբի ուղեկցութեամբ պէտք է գնայ Պարսկական ծովածոցի ափերին մօտ ընկած տեղերն ուսումնասիրելու։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Պանամայի հասարակապետութեան դեսպանը ժամանեց այստեղ և շուտով Գէյին կը յայտնէ, որ պատրաստ է և լիազօրութիւն ունի Պանամայի ջրանցքը շինելու մասին բանակցութիւններն սկսել։

28 նոյեմբերի

ՀՌՈՄ։ Պապի ներկայութեամբ կայացաւ առաջին գաղտնի կօնսիստօրիայի նիստը։ Պիոս X նշանակեց Մերրի դէլ Վալին կարդինալ, կոմս Շէմբէկին Մօգիլևի եպիսկոպոս և բարօն Րօպպին—Վիլնայի եպիսկոպոս։

ԲՐԷՍՏ։ Հիւսիսային նաւախումբը հրաման ստացաւ պատրաստ լինել դէպի Շերբուրգ ուղևորվելու, որպէս զի իտալական թագաւորական զոյգին շնորհաւորէ Անգլիայում ճանապարհորդելու ժամանակ։

ԲԵՐԼԻՆ։ Գերմանական կայսրի առողջական դրութիւնը միանգամայն բաւարար է։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Այստեղի դեսպանութիւնները հրահանգներ են ստացել բարենորոգումների մասին եղած պահանջները պաշտպանելու վերաբերմամբ և ձեռք են առել համապատասխան միջոցներ։ Ծրագրի մանրամասն մշակութեան համար հրաւիրված են մի քանի ռուսական և աւստրիական հիւպատոսներ այն նահանգներից, որոնց համար նշանակված են բարենորո-

գումները։ Բ. Դուշը հաղորդում է, որ ապստամբները շրջապատել են յունական Ցէրնովօ գիւղը Նեվրօկոպի շրջանում, յարձակվել են բնակիչների վրա ժամասացութեան ժամանակ և սպանել չորս մարդու, որոնց թւում դըպրոցական ուսուցիչն։ Բնակիչներն սպանեցին 4 ապստամբների։ Զինւորների մի գունդ հալածում է հրոսակներին։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՄԻԼԻՔ-ԱԴԱՄԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր բացի կիրակի օրերից։
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) և միզատեռ. հիւանդ.
ՋԻԿԻՑՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և ներարգային։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մարթու, վեներական և վիրաբուժութիւն։
Ա. Ի. ԲԱՐԱՆՍԵԱՆՑ—11—12 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.
Կ. Ի. ԳՃԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.
Գ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երկուշ. չորեք. ուրբաթ։
Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՕԶԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երեքշ. հինգշ. շաբաթ։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Ն. Ն. ԹՈՒՄԱՆՈՎ—5—6 ժ. վիրաբուժ. մարթու և վեներական հ.
Գ. Ս. ԼԵՎԻ—6—7 ժ. ներարգային (ելեկտրաբուժութիւն), ներքին և վեներական հ.
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՇԵՐԲԻՆԻՆԱ—7—$7^1/_2$ ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.։
Գ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—$7^1/_2$—8 ժ.
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—$7^1/_2$—8 ժ.
Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (Կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Օ. Ց. ԶԱՔԱՆԻԵԱԿԻ—ատամը. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. գինը 11—1 ժ.։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
Այսու առաջարկվում է հայ հեղինակներին ներկայացնել մինչև առաջիկայ 1904 թ. մարտի 15-ը անտիպ աշխատութիւններ հետևեալ պատմական նիւթերի մասին.
1) ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
2) ՍԱՀԱԿ ԵՒ ՄԵՍՐՈՊ
Աշխատութիւնները պէտք է կազմված լինեն գեղարուեստօրէն և մատչելի լեզուով. ծաւալը երեք տպագրական թերթից ոչ պակաս (թերթը միջին 8-ածալ 16 երես հաշվելով)
Իւրաքանչիւր նիւթի մասին ներկայացրած աշխատութիւններից լաւագոյնը՝ ձեռնհաս անձինքների որոշմամբ, կը պարգևադրվի 150 րուբլի մրցանակով և, իբրև սեփականութիւն, կը տպագրվի գիւրագին հրատարակութեամբ ժողովրդի ընթերցանութեան համար։
Աշխատութիւններն ուղարկելու է պրօֆ. Գր. Խալաթեանին՝ Մօսկվա, Լազարեան ճեմարանս։
5—5 Աւետիս Գեղամեան

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
ՎԱՀԱՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Վերադարձել է հանքային ջրերից և վերսկսել է հիւանդների ընդունելութիւնը։ Գանօվսկայա փող. № 20, տ. Թամամշևի (Гановск. ул., д. Тамамшева, № 26).
Առաւօտեան 9—$10^1/_2$ ժամը
Երեկոյեան 5—7 ժ.

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ.
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւն ամեն օր.
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վելիամինօվսկայա փ. № 16, տուն Եղիազարեանի։
33—100

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՄԱՏՎԷԵՎԻՉ
ԻՕԽՎԷՊ
Ընդունելութիւն ատամների և բերանի խոռոչի հիւանդութիւնների, ատամ հանելու, բժշկելու, պլօմբ անելու, մաքրելու և արհեստական ատամներ շինելու։
Հասցէն՝ Михайловская ул., № 108, противъ Кирки։ Ընդունելութիւնը առաւօտեան 10-ից մինչև երեկոյեան ժամի 7-ը։ 4—30

Աբօնըմենտ 5
ԱՐՏԻՍՏԻՔԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Հինգշաբթի, նոյեմբերի 30-ին
Հայոց դրամատիկական ընկերութեան խումբը
Մասնակցութեամբ տ. ՍԻՐԱՆՈՅՇԻ
Կը ներկայացնէ
Առաջին անգամ, ֆրանսիական ակադեմիայի մրցանակին արժանացած, Մ. Բրիօյի նոր պիէսը
ԿԱՐՄԻՐ ՀԱՄԱԶԳԵՍՏ
4 արար., ֆրանսերէնից թարգմանեց Ս. Հախումեան
Մասնակցում են.—Տ. տ. Խիթարեան, Նոնիկեան, Սիրանոյշ, Վարդուհի, Փառանձեմ Գ.պ. Աբէլեան, Ազեան, Այիխանեան, Աղայեան, Անդրանիկ, Աւետեան, Ցարութիւնեան, Մամիկոնեան, Պետրոսեան, Տէր-Դաւթեան, Ոչսաունի և այլն։
Սկիզբը ճիշդ երեկոյեան ժամը 8-ին
1—2 Ռեժիսոր Մ. Զարար.

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
ՌՈՒՍԱՑ ՕՊԵՐԱ
Չորեքշաբթի, նոյեմբերի 29-ին
Կը ներկայացվի
ՆՐԷՈՒՆԻ
Օպերա 5 գործ. երաժշտութիւն Հալեվի։
Մասնակցում են.—Տ. տ. Մենիկօվա, Կարատավինա։ Գ.պ. Դուբակի, Սելեավին, Շմակօվ, Կլիւգնէր, Սանդուրսկի, Գրինեվ, Գավրիլօվ։
Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։

Լոյս տեսաւ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԽՍԱՅԵԱՆԻ
ԿԵԱՆՔԻ ԽՈՐՇԵՐԻՑ
Պատկերներ
Գինն է 20 կոպէկ։
ա. Օրայի հերոսները, բ. Հոգեհացը, գ. Անմեղ զոհ, դ. Սիրոյ յաղթութիւն, ե. Բանտարկեալները, զ. Բժիշկը, է. Ծառախօսը։
Պահեստը՝ Թիֆլիս «Գուտտենբերգ» գրախանութում։ Հեղինակին դիմողները ստանում են գիջում 25—50 րուբլիին 23%. իսկ 50 րուբլուց աւելին 28%։ Ծանապարհածախսը գնողների վրա։ Ապառիկ, նալօժով կամ կամիսիօնով վաճառելու չէ ուղարկվում։
Հասցէն՝ Լազարեվսկայա փողոց, տուն Մուրադեանի, № 49։ 1—5

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՋՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւնը 9—11 ժ. առաւօտը և 5—7 ժ. երեկոյեան։
Վելեամինօվսկայա փողոց, տ. Սաֆարօվի, № 13. (Հ. ու. կ.) 1—10

!!ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ!!
Լոյս տեսաւ
ԵՂԲ. Գ. ԵՒ Մ. ՓՐԻԴՕՆԵԱՆՆԵՐԻ
Կովկասեան Ամենամեծ ՏՆԿԱՐԱՆԻ
պտղատու ծառերի պատկերազարդ կատալօգը
Տնկարանը գտնվում է Անդրկովկասեան երկաթուղու ՍԿՐԱ կայարանի մօտ

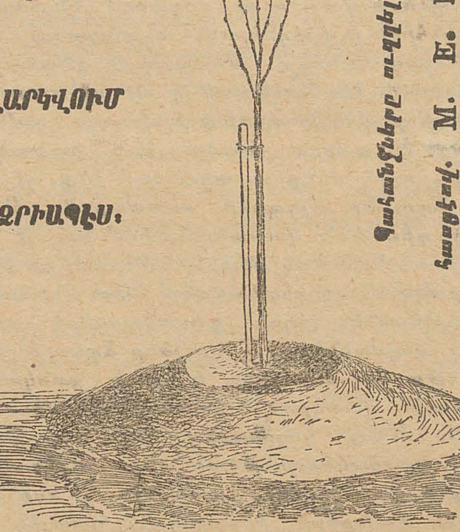

ԿԱՏԱԼՕԳՆԵՐԸ
ՈՒՂԱՐԿՎՈՒՄ
ԵՆ ՁՐԻԱՊԷՍ։
Պահանջները ուղղել հետևեալ հասցէով. М. Е. Придонову, въ Тифлисъ, Сергіевская, 11.
5—12

Թիֆլիսի Վաճառականների Ատեանը և նրա օգնականը
խնդրում են Թիֆլիսի պ.պ. վաճառականներին չնորհ բերել
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ
որ պէտք է տեղի ունենայ Վաճառականների ատեանի գրասենեակում (Սօլօլակ, Լերմօնտօվսկայա փողոց, № 12։
Զբաղմունքի նիւթերն են.—1) Թիֆլիսի Առևտրական Ուսումնարանի հաշուի քննութիւնը 1902—1902 ուսումնարանական տարվայ համար։ 2) Թիֆլիսի Առևտրական Ուսումնարանի ոգաբարձական կազմի ընտրութեան մասին առաջիկայ քառամեակի համար՝ սկսած 1908 թուականից։ 1—1

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
Ե. ԹՈՓՉԵԱՆԻ ԽՄԲԱԳՐԱԾ
1904 Թ. „ԼՈՅՍ“ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ
որոնք հիմնովին տարբերվում են բոլոր միւս օրացոյցներից թէ արտաքին ճեղութեամբ եւ թէ ներքին բովանդակութեամբ։
ԳՐՊԱՆԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ բաղկացած է 236 երեսից և զարդարված 17 գունատիպ պատկերով—(12 ամիս, ս. Էջմիածին, ս. Սահակ, ս. Մեսրոպ, Աբովեան և Ախարոնեան)։ Բովանդակութիւն՝ Հայրապետ. ամենայն հայոց։ Կաթոլիկ և բողոքական համայնք։ Տօնական և հայկական անուններ։ Ժամանակը և նրա չափերը։ Չափեր։ Կովկաս. քաղաքների ազգաբնակութիւնը։ Աստղագիտութիւն։ Նամակագրութիւն։ Փոստ։ Հեռագիր։ Խնայողական գանձարաններ և մարկաներ։ Երկաթուղի։ Պոստային ճանապարհներ։ Նաւագնացութիւն։ Բնակարանների հարկ։ Անցագիր։ Իրաւաբանական տեղեկութիւն։ Մուրհակ։ Տոկոս։ Օգտակար ընկերութիւններ. Ե. Թոփչեանի։ Ինչ է երազը—Բժ. Ա. Բուղուղեանի։ Բժշկարան—Բժ. Լ. Քալանթարեանի։ Ատամնաբոյժի խրատները—Ն. Կաճկաճեանի։ Ս. Էջմիածին. ս. Սահակի, Մեսրոպի, Աբովեանի և Ախարոնեանի կենսագրութիւնները։ Կաթնատնտեսական, այգեգործական և երկրագործական խորհուրդներ։ Հետաքրքրական, զուարճալիք, տնային խորհուրդներ, օգտակար գիտելիքներ, զուարճալիք և յիշատակարան։
ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԻ տախտակը յատուկ պատրաստել տուած մի շքեղ պատկեր է՝ ս. Էջմիածին, Անիի աւերակները և 12 հայ փիլիսոփաներ։ Բովանդակութիւն՝ I երես—Հայկական ամսաթիւ։ Նշանաւոր դէպքեր հայ կեանքից։ Ընտիր մտքեր։ Յիշատակարան։ II երես—12 պատկեր բացատրութիւններով։ Եկեղ. և ազգային տօները։ Բժշկի փոքրիկ խրատները—Բժ. Ա. Բուղուղեանի։ Խոհարարական խրատներ—Ց. Մելիք-Բախտամեանի։ Զուարճալի հատուածներ Ց. Պարոնեանի։ Փոքրիկ պատմուածքներ Ախարոնեանի, Շիրվանզադէի, Լէօի և Փափազեանի։ Բանաստեղծական փնջիկ։ Ժողովրդ. երգեր։ Թարգ. ընտիր հատուածներ։ Արձակ բանաստեղծութիւններ։ Անեկդօտներ, հանելուկներ, շուտասելուկներ։ Այլ և այլք։
ԳՆԵՐԸ գրպանի օրացոյցը 20 կոպ., պատինը 50 կոպ.։ Գումարով գնողներին ձեռնտու զիջումն։
Դիմել՝ Тифлисъ. Троицкая 11. Е. Топчяну. Արտասահմանից՝ Tiflis. Troizkaia 11. E Toptschian.
ՍԵՂԱՆԻ օրացոյց հանդէսը կը վաճառահանվի մի քանի օրից յետոյ։

ՆՈՐԻՑ ԲԱՑՎԱԾ Է
ԵՂԲ. Ա. ԵՒ Ա. ՄԻԼՕՎՆԵՐԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏԱՆ ՄԱՆՐԱԾԱԽԻ ԽԱՆՈՒԹԸ
Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա, Արծրունու տանը։
Ստացված են մեծ քանակութեամբ հետևեալ ապրանքները.
Մետաքսեայ կտորներ, սև և գունաւոր, հագուստի համար։
Մետաքսեայ և բրդեայ կտորներ «Fantaisie» շապիկների համար։
Բրդեայ կտորներ «Nouvauté» կանանց կոստիւմների համար։
Մահուդ ֆրանսիական և ռուսական գործարանների, բոլոր գոյների, կանանց կոստիւմների համար։
Կտորներ պարահանդէսի շորերի համար, մետաքսեայ, գազի, բրդեայ և ծակոտկէն։
Անգլիական վէլվէտ զանազան նկարների և գոյների։
Բաւազէ զանազան գործարանների։ Մետաքսեայ և բրդեայ խուկաներ, շալեր, վերմակներ, ֆլանել և շատ ուրիշ ապրանքներ։ 2—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
„ՇԻՐԱԿ“
ՊԱՏԻ ԵՒ ԾՈՑԻ
1904 Թ.
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ
Գունաւոր տպագրութեամբ և յաւելուածներով
ԾՈՑԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ զարդարված է ս. Էջմիածնի, հայ զօրապետներ՝ Լօրիս-Մելիքեանի, Տէր-Ղուկասեանի և Լազարեանի պատկերներով։
Բովանդակութիւնը հարստացրած է ժամանակագրական, վիճակագրական, գիւղատնտեսական, առողջապահական նոր տեղեկութիւններով։ Բացի այդ, կան ընթերցանութեան համար առանձին հատուածներ, ինչպէս Գրիգոր Լուսաւորչի վախճանը, նրա տեսիլը հայերի ապագայի մասին (աւանդութիւն), Լօրիս-Մելիքեանի, Տէր-Ղուկասեանի կենսագրութիւնները ու պատերազմական քաջագործութիւնները։
Իբրև առանձին յաւելուած, Ծոցի օրացոյցի վերջում աւելացրած է առանձին բաժին—ԵՐԳԱՐԱՆ, ժողովածու ազգային նորագոյն երգերի։
Ծոցի օրացոյցի զուտ յաւելուածը 200 երեսից աւելի է։
ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԻ մէջ, որ իր տեսակում առաջինն է, առանձին տեղ են բռնում հայոց պատմութիւնից հատուածներ, ինչպէս՝ հայերի ծագումը, անցեալը և ներկան, հայ թագաւորութիւնները, ս. Էջմիածնի հիմնարկութիւնը, հայ տառերի գիւտը և հայոց տոմարը։ Կան նաև զանազան երգիծաբանական հատուածներ, արկածալի պատմութիւններ Սասունի և Զէյթունի կեանքից, ծիծաղաշարժ առակներ, Եղովբոսից, Պըլըպուղուց, Դալի-Քէշիշից, զուարճախօս Սարուխանից և այլն։ Այլ և ժողովրդական և ազգային նորագոյն երգեր, գիւղատնտեսական, վիճակագրական, որհնատագիտական նոր տեղեկութիւններ։
Պատի օրացոյցի մէջ աւելացրած է ժամանակագրութիւն։
Գները՝ Ծոցինը—20 կոպ., Պատինը—50 կոպ.։ Գումարով գնողներին՝ Ծոցինը—15 կոպ., Պատինը—35 կոպ.։ Ծանապարհածախսը մեզ վրա է։
Ցանկացողները մանրամասն բովանդակութիւնը կարող են ստանալ ձրի։
Դիմել՝ Александрополь, Типографія; Карапету Апинянъ. Արտասահմանից՝ Alexandrople, Karapet Apinian։
Ցանկացողները թող շտապեն, որ ժամանակին կարողանանք պատուէրները ճշտութեամբ կատարել։
2—17 (Հ. Հ.) Կարապետ Ափինեան

Մանկական պարտեզ, ուսումնարան եւ պանսիօն
Ս. Պ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
Բագու
Օգոստոսի 15-ից տեղափոխվեց նոր բնակարան—Губернская ул. д. Бр. Красильниковыхъ, հայոց եկեղեցու մօտ։
Ընդունելութիւնը սկսված է։ 8—8